

ще дойде тогава да ни съди и наказва: ако Лондон прати гърци и сърби – тежко ни, ако дойдат нашите от крайните квартали да горят сухо и сурово – ужас. Кой ще ги спира, кой ще се застъпва, кой ще може да прокара една възможна умереност!"

Нашите от крайните квартали дойдоха, и то с чужда помощ. Победата им бе даром дадена, но те не се посвениха да се държат като победители. Те горяха сухо и сурово.

Никой не може да вини никого за вярата му. Тя е негово свещено право. Но когато в нейно име се включиш в определени действия и когато те са свързани с и водят до насилие, няма как да не се запитаме какъв е твоят избор?

Комай излиза истина, че всички пътища към ада са постлани с добри намерения. -

14.XII.1992 г.

ДЕН ТРЕТИ

Справочникът бе на руски език и вътре в него бяха сложени 2 или 3 листа, написани на пишуща машина, които прегледах набързо и останах с впечатлението, че са за дължини на вълните. След известно време при нас дойде слугинчето на Междуречки и каза, че един човек го чака в къщи. Двамата с него отидохме в къщата му, която е наблизо до тази, дето бяхме. В коридора ни посрещна жената на Междуречки и ми каза, че човекът чака. Влязохме в спалнята и аз казах на Междуречки и жена му да излезнат. Там седеше едно лице, което бе облечено в тъмно син или черен балтон, с шапка на главата, към 38 год., косата към ушите прошарена, с бръснато лице, което бе сухо и много бледо. То говореше български безупречно, но имаше някакъв много далечен и едва уловим акцент, от който личеше, че човекът е бил извън България. Казах му, че лицето, на което Междуречки е предал материалите, съм аз, но понеже нито вие ме познавате, нито аз – между нас ще съществува едно недоверие, което мъчно бихме могли да разпръснем. Той потвърди това. Казах му, че ние смятаме Шатев за приближен до нашите среди и затова мисля, че имаме право да използваме тези материали. Запитах го кой е той и какъв е, обаче ми отказа да се открие. Най-после не се стърнях и му казах, че съм комунист. Това го казах понеже предполагах, че материалите може да имат английски произход.

Попитах го за произхода им и изказах мнение, че щом и двамата се крием, той може да бъде или английски, или сръбски, или турски, или съветски. Каза ми, че произхода им е само съветски. Предложих му да остави материалите за ползване от партията, но той каза, че парите са му необходими във валута, но ще запита, понеже той не е в състояние да разреши сам този въпрос. Запита ме защо ни е радиопредавателят и аз му отговорих, както ми бе казал Васил, че ни е извънредно нужен. Тогава той ме запита защо не сме го използвали досега, а аз му отговорих, че понеже не ни е бил известен произходът му. Страх ни е било да го пуснем в действие, за да не ни разконспирира. Запита ме също колко са парите, които съм получил. Казах му цифрите, които поменах по-горе. Той се учуди и каза, че динарите и драхмите са горе-доле толкова, но доларите значително по-малко. Тогава твърдо му казах, че парите не съм дори разопаковал, преди да ги провери отговорен партиен човек. Той изказа предположение, че може би остатъка Шатев е дал в друго лице. Уговорихме си среща. Уговорихме си среща за след 6-7 дена на бул. "Мусолини", между "Раковска" и "Фритьоф Хансен", като аз трябваше да тръгна от "Раковска", а той от "Фритьоф Хансен". Срещата трябваше да стане точно в 8 ч. вечерта. На нея той трябваше да ми отговори дали доларите и радиопредавателят трябва да останат у нас, а аз трябваше да му върна динарите и драхмите, като в случай, че доларите бяха изразходвани, му дам разписка. Той излезна сам. После при мене дойдоха Междуречки и жената ми каза, че на излизане човекът я успокоил, че сме се разбрали, и работата била наред. След 1-2 дена ние се видяхме с Васил и аз му разправих подробно всичко и му дадох справочната книжка за радиопредавателя. Той я взе и каза, че ще провери дали тя няма някакъв секретен знак. Дали е имала, или не, Васил после не ми е казвал. Казах му също, че ако доларите са изразходвани, човекът иска да му дадем разписка, а динарите и драхмите ще трябва да му върнем. Васил ми каза със смях, че мога да му подпиша и 10 разписки само че не с истинското си име. Казах му деня на срещата и той обеща, че в този ден сутринта ще ми донесе динарите и драхмите. За него обаче случаят си оставаше крайно интересен, защото щателно проверил в партията за тези пари, но се указало, че няма тя изгубени или откъснати такива материали и средства. В уречения ден Васил ми донесе динарите и драхмите в общ пакет, обвит във вестник. Аз ги поставих в дъното на етажерката си. Вечерта преди срещата написах с

печатни букви една разписка, текстът, на която бе следният: Употребени за нуждите на комунистическата партия в България 2500 долара. Светльо. Подписах се с този псевдоним, за да не забърквам партийния си "Лозан". В първата си следующа среща с Васил аз му казах, че разписката съм подписал с този псевдоним, та ако някой провери в партията за тези пари да знаят за кои именно се отнася и да не помислят, че някой е злоупотребил с тях. Няколко пъти му напомних да запомнят псевдонима "Светльо". В определеното време отидох на срещата и в 8 ч. се срещнахме с човека. Свихме в една напречна улица и аз му подадох пакета с парите. След това му дадох отделно разписката. Той ми каза, че засега не могъл да ми отговори нищо за радиопредавателя и си определихме среща на същото място и време след 13-14 дена, за да получи окончателен отговор. Пак съобщих на Васил за срещата и че съм предал динарите и драхмите. Той ми каза да настоявам на всяка цена радиопредавателят да остане в нас. На определената дата аз пак отидох на срещата. Човекът бе там. Свихме по една напречна улица, тръгнахме мисля, че по "Л.Каравелов". Човекът ми каза, че трябва да върнем предавателя. Аз обаче енергично настоях да остане при нас. Запита ме тогава дали имаме човек, който да манипулира с него. Казах му, че имаме, макар че не знаех нищо по този въпрос. Той бе принуден да ми назначи трета среща пак на същото място и време, когато щях да получа окончателен отговор. Срещата бе определена за 10 март, а в случай на неявяване на тази дата на единия от нас, другият ще чака два или три дена по същото време и място след десети същия месец. Аз обаче не можах да отида на тази среща понеже на 4 март рано сутринта бях арестуван. Мисля, че към 22 януарий Васил доведе едно лице, за което по-рано ми бе казал, че ни предстои среща с него. Новото лице изглеждаше към 60 г., среден ръст и с побелели коси. Носеше със себе си багун и изглеждаше като че ли неподвижен. Поканих ги в кухнята, понеже там бе топло. Лицето извади едно листче и каза, че ще ни направи доклад по вътрешното положение, защото макар че ние с Васил работим по друга линия, трябва да бъдем винаги в курса на партията. Докладът му бе върху икономическото положение в България. Осветли ни, че поради оскъдицата на много продукти – главно мазнини, после недостатъчния хляб, липсата на кожи за цървули в селата, липсата на въглища в повечето градове се забелязва едно недоволство. От него именно партията трябва да спечели повече привърженици. Той мисли, че у нас няма още

достатъчно развърната работа в това направление. Каза ни с Васил да внимаваме и винаги да напомняме на хората, които идват от провинцията по наша линия, да не изземват най-просветените в политическо отношение кадри за специалната работа, защото може да се получи така, че партията да се откъсне от масите и да увисне във въздуха. Напомни ни, че нашата работа без помощта на масите ще бъде нищо. На мене специално вмени в дълг да се информирам от дошлите хора как е положението в техния край и дали има недоволство. Стояха към къщи към час и половина и си отидоха. От авторитетността, с която говореше човекът, разбрах, че е от централния комитет. Същият човек, когото Васил наричаше Стареца, идва заедно с Васил още два пъти в къщи, но те приказваха насаме. Един път само те ме извикаха малко преди да си тръгнат и Стареца ме запита дали мога да съхраня за 7-8 ч. 3000 долара и вечерта в бч. да му ги занеса на ул. "Ц. Фердинанд", между "Паренсов" и "Граф Игнатиев". Каза ми да ги завия в тъмна хартия, понеже бяха увити във вестник. Вечерта в аз отидох на определеното място и настигнах Стареца. Той ми каза, че лицето, на което трябва да предам парите, още го няма, но той ще продължи надолу, а аз да го почакам. Тогава влезнах в близкия ресторант "Рила", изпих едно столче вино и излезнах веднага. На около 10 крачки пред мене вървяха по посока на "Граф Игнатиев" Стареца с още едно лице. Отидох при тях и Стареца каза на другия, че си отива, а аз ще му предам пакета. Стареца тръгна по "Патриарх Евтимий", а ние се отбихме в дясно по "Гр. Игнатиев". Новото лице бе млад човек, към 30 год., висок и хубаво облечен. По "Гр. Игнатиев" аз му предадох пакета и се разделихме. Когато ме арестуваха, най-напред бях в една стая с повече хора, но след това ме свалиха в коридора на първия етаж, дето имаше и други арестанти. Вечерта, когато аз бях легнал на една дъска, при мене се приближи едно лице и искаше да ме заприказва. Аз ставах от мястото си и лягах по-встрани. То обаче ме преследваше упорито. Тогава то ми каза, че ме познава. Казах му, че аз не го познавам. Той тогава рече: "Ами Стареца?" "Ами пакета на "Граф Игнатиев?". Помислих си, че ме провокира и че е човек, който тогава ни е подслушвал, и му казах: "Грешииш, батинка, аз съм арестуван по литературна линия." Той ми отговори, че нищо няма да каже за мене. Тогава помислих, че може би е бил същият човек, на когото съм дал пакета с долларите.

Понеже Васил и Стареца нямаше къде да се срещат, аз замолих

Кирил Николов да се срещат вечер в 7 часа в неговата квартира. Там те са се срещали два пъти в събота. А други два пъти ходих аз, за да предупредя Стареца, че Васил няма да дойде, защото е зает с друга работа. В една от срещите, които станаха между Васил и Стареца у нас, Стареца ме запита дали съм разбрал какво трябва да се интересувам, когато идват наши хора от провинцията. Казах му, че съм разбрал и той отговори, че не било трудна работа. Към средата на м.декемврий Васил ми каза, че Стоян ще ме свърже с един студент от Ст. Загорско, на когото трябвало да дам явка в София, защото студентът щял да замине за Ст. Загорско по работа и когато се върне, да може да ни намери. Стоян ме заведе на ул. "Гладстон" № 14. Студентът живееше във вътрешната къща на II етаж. Намерихме го там и след като Стоян ме предаде, отиде си веднага. Студентът имаше среден ръст, беше рус, косата му над челото бе оредяла. Дадох му явка при Иванка Димитрова – чиновничка при общинската библиотека със следната парола: "Идвам от Своге. Каниме ви да изнесете една декларация." Отговора трябваше да бъде: "Аз съм болна, но ще намеря друг човек." След това аз си отидох. Подир 15-20 дена от тази среща на същата явка със същата парола се явил един 20-21 г. младеж. Иванка ми събщи и аз отидох следобед в читалнята, за да се срещна с него. Срещнах се и помислих, че идва по наша работа, за това му казах, че ще го свържа с друг човек.

[п.] Н. Ванцаров

Бележки:

Започнатото и недовършено в ден втори (или втория ден на самопризнанията) е довършено в ден трети: историята с радиостанцията и чуждата валута.

Непознатият човек, който ги търси след задържането на Павел Шатов, е Елефтер Арнаудов – радиотехник и радист на тайна радиопредавателна и приемателна станция в собственото му жилище – ул. "Цар Самуил" 29.

Той провежда по няколко радиосеанса седмично със съветския център. Хората, сгруппирани около него, събират военна, стопанска и политическа информация от България и информация, свързана с придвижването на германските войски, с която подпомагат Червената армия.

Арнаудов е разконспириран по-късно – арестуван е чак на 2 април 1943 г. Разкрит е с германска подслушвателна апаратура по време на

радиосеанс, осъден е на смърт и разстрелян на 14 октомври 1943 г.

Колкото до Павел Шатов той е задържан на 24.III.1942 г. според арестантската книга при ареста на Дирекция на полицията за подсъдимите по паркетно дело № 560/42. Н.Белоусов сочи друга дата – 30 октомври 1941 г. Шатов първо е интерниран, а после задържан в Дирекцията на полицията.

При разпита според Белоусов Шатов "съумява да даде неверни обяснения за констатираните от полицията негови връзки".

В самопризнанията си Шатов пише, че в началото на септември е влязъл във връзка с Яков С.Савченко – секретар на военното аташе при Съветската легация в София; че към средата на месеца е приел от него куфар с радиопредавател и ръководство на руски език за сглобяването му и начина на работа с него, както и 148 хиляди динара, 200 хиляди драхми и около 5000 долара. Шатов подробно описва как е взел куфара, как го е возил с файтон, как го е предал на Александър и Мара Междуречки да го пазят.

Явно е, че са опазили всичко освен доларите – от 5 са останали 2,5 хиляди. Може и да са се разстървили по пътя Шатов – Междуречки – Исаев – Вапцаров.

Вапцаров явно не е бил сребролюбец: в самопризнанията му числата са точни, разменени са валутите – вместо динари – драхми, и обратно.

Колкото до доклада на Стареца (Антон Иванов) в него изрично е подчертано да не се "изземват най-просветените в политическо отношение кадри за специалната работа."

Вапцаров в сравнение с масата партийни кадри е бил от просветените. И пак е "иззет".

Изземващите явно не са го смятали за такъв – за тях той е грамотен технически – сиреч ще го бива за "специалната работа".

Като по-интелигентен от тях и с развито чувство за отговорност въпреки пропуските си и празните ходове на две от задачите си (пътванията до Варна) той е набрал в първите месеци що-годе конспиративно-организационен опит. На него – за разлика от много други – поне е могло да се разчита: ще иде на уговорената явка, няма да излъже, ще изпълни указанията, а това, че реципиентите не са като него – вината си е тяхна.

А какъв е "батинката" – не се наемам да твърдя.

Той само показва, че Вапцаров е бил основателно подозрителен, но... късно.

Ако се вярва на Борис Вапцаров, че първите три дни са били в една килия с брат си и не са извеждани на разпит, то от самопризнанията

на Вапцаров може да се заключи, че най-напред е пренощувал с група арестанти (4 срещу 5 март), а "първите три дни" са 5, 6 и 7 март.

Вапцаров съобщава още едно име – на Иванка Димитрова. Задържат я на 16.III. – един ден след първите самопризнания на Вапцаров, тя е пламенна поклонничка на поезията му, речитира я с въодушевление по вечеринки и срещи с леви интелегенти.

Георги Данаилов ми препоръча да се срещна и разговарям с нея: знаела много за Вапцаров, почти нищо не е разказала досега.

Имах такова намерение, но нямах време.

Може би тя ще направи това сама.

Кънчо Н.Иванов пише в спомените си: "Няма да забравя този момент, когато при зловещите думи на съдията, че се осъжда на смърт, другарката Иванка Димитрова изпищя в миг като прободена с нож и се хвърли да го прегърне с пълни със сълзи очи, с плач за скъпия другар...".

Реакцията ѝ, предишното ѝ цялостно отношение към личността и поезията на Вапцаров, преживяванията ѝ в Дирекцията на полицията ме карат да допускам, че към Вапцаров тя има чувства повече от другарски.

Може би те са причина и за десетилетното ѝ мълчание, като изключим един кратък неин спомен.

Но аз не мога да надникна отвъд премълчаното.

8-9.XII.92 г.

ДЕН ЧЕТВЪРТИ И ПЕТИ

Може би по-точно е разпит четвърти и пети, защото Вапцаровите самопризнания отиват към своя край.

Подробностите, които нанася връз белия лист на дознанието, показват, че е бил с бистър и точен ум, с ясна памет. Тя пък ме кара да мисля, че в тези дни и преди тях не е имало физическо насилие върху него – почеркът му, с неизменната острота на буквите, е един и същ. Ако има неяснота в някои фрази, тя трябва да е от умора (току-така ли се пишат III листа), и то на първа ръка. Дори и аз вече се уморих толкова дни да преписвам и пиша – изречения свои и чужди, няколко пъти вече почеркът ми се променя, и то без да виси над главата ми следовател, без да съм арестуван, без да съм в килия. По-скоро се самоарестувах. Уморих се, нямам сили да правя повече справки кой кой е и защо е.